

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ιστορίες Γραφής:
άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

ήλος

Συντονισμός υποέργου:	<i>Αθανάσιος Θέμος, Αρχαιολόγος, δφ. Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ.</i>
Γενική επιμέλεια:	<i>Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός</i>
Σχεδιασμός περιεχομένου:	<i>Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Σταματούλα Μακρυπόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Θάλεια Σπυριδάκι, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA</i>
Συγγραφή κειμένων:	<i>Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός Πέγκυ Πάντου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Κυκλάδων)</i>
Επιστημονική επιμέλεια:	<i>Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός</i>
Αρχαιολογική τεκμηρίωση:	<i>Πέγκυ Πάντου, Αρχαιολόγος (ΕΦΑ Κυκλάδων)</i>
Γραφιστική και καλλιτεχνική επιμέλεια:	<i>Γιώργος Κυριακάκης, Γραφίστας Νικιάννα Σοφιά, Εικονογράφος</i>
Φωτογραφίες:	<i>Γιώργος Στουρνάρας</i>
Διοικητική υποστήριξη:	<i>Γεώργιος - Αναστάσιος Παρασκευόπουλος, Διοικητικός - Λογιστής, MSc Αναστασία Γκουτενούδη, Διοικητικός - Οικονομικός</i>

ISBN: 978-618-86562-7-7

Μάρτιος 2023

Εκτύπωση- Βιβλιοδεσία: PressiousArvanitidis

Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

Αρχαιολογικό Μουσείο Μήλου

- Τα καλοκαίρια, πέρα στο νησί μας, πώς στραφτάλιζαν τα μεσημέρια,
- τότες που σφύραγαν τα μεγάλα μελτέμια κι έτρεμε σύγκορμο το πέλαο σπασμένο, κι ήταν ο κόσμος λάμψη, απαντοχή και κόκκινες-πράσινες σπίθες

Γιάννη Ρίτσου *Ο αφανισμός της Μήλος*

Λίγα λόγια για το πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία» αποτελεί μια συνεργασία του Επιγραφικού Μουσείου, που διαφυλάσσει τα γραπτά κείμενα της αρχαιότητας σε λίθο, με τα Αρχαιολογικά Μουσεία Θάσου, Δράμας, Σαμοθράκης, Αιανής, Νικόπολης, Πάρου, Κέας, Μήλου, Καλύμνου, Κω, Λήμνου, Μυτιλήνης και την Αρχαιολογική Συλλογή Ερεσού.

Στόχος του προγράμματος είναι η εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τις αρχαίες ελληνικές επιγραφές μέσα από ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες.

Επιλεγμένες επιγραφές δίνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στους ανθρώπους, τα πολιτεύματα, τους θεσμούς, τις λατρείες και την οικονομία, αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής στην αρχαιότητα και μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να ανασυνθέσουμε την ιστορία του κάθε τόπου.

Η σημασία της επιγραφικής

Η Επιγραφική είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων επιγραφών, των κειμένων που έχουν διασωθεί αυτούσια από την αρχαιότητα γραμμένα πάνω σε διάφορα σκληρά υλικά, όπως η πέτρα, το μέταλλο, ο ππλός, το ξύλο.

Οι επιγραφές είναι οι άμεσες γραπτές πηγές της αρχαιότητας και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες τόσο για την κατανόηση της κοινωνίας που τις δημιούργησε σε ιδιωτικό και κυρίως σε δημόσιο επίπεδο, όσο και για την εξέλιξη της ελληνικής γραφής.

Αρχαιολόγοι, ιστορικοί και φιλόλογοι είναι οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη, την ανάγνωση, τη συμπλήρωση (στην περίπτωση των φθαρμένων μνημείων), την ερμηνεία, τη μεταγραφή και τη χρονολόγηση των επιγραφών.

Λίγα λόγια για το Αρχαιολογικό Μουσείο της Μήλου και την επιγραφική συλλογή του

Tο Αρχαιολογικό Μουσείο της Μήλου βρίσκεται στην Πλάκα και στεγάζεται από το 1984 στο νεοκλασικού ρυθμού κτήριο, γνωστό ως «τα Καταστήματα», που παραχωρήθηκε από το Δήμο Μήλου για το σκοπό αυτό. Στους εκθεσιακούς χώρους –τρεις αίθουσες της μόνιμης έκθεσης, προστώο και ανοιχτή αυλή– παρουσιάζονται κατά χρονολογική σειρά αντιπροσωπευτικά ευρήματα από διάφορες θέσεις της Μήλου, τεκμήρια της ανθρώπινης παρουσίας και δραστηριότητας στο νησί κατά την αρχαιότητα. Στον προθάλαμο των αιθουσών διοργανώνονται τα τελευταία χρόνια περιοδικές εκθέσεις.

Στην αίθουσα των προϊστορικών χρόνων (αιθ. I) εκτίθενται ευρήματα από το νεολιθικό οικισμό στην Πούντα Αγκάλη (4300/4200-3800/3700 π.Χ.), από νεκροταφεία της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου (3300-2000 π.Χ.) σε διάφορες θέσεις της Μήλου και από την ιδιαίτερα σημαντική προϊστορική πόλη της Φυλακωπής, που κατοικήθηκε σε όλη τη διάρκεια της Εποχής του Χαλκού (3300-1100 π.Χ.).

Στις δύο αίθουσες των ιστορικών χρόνων εκτίθενται συλλογές αναγλύφων, επιτύμβιων σπηλών, αγαλμάτων, μεταξύ των οποίων και το αντίγραφο της περίφημης Αφροδίτης της Μήλου (αιθ. II), καθώς και ποικίλων ειδών κεραμικής (αιθ. III). Αποτελούν ευρήματα από ανασκαφές, περισυλλογές και παραδόσεις, κυρίως από την αρχαία πόλη της Μήλου και τα νεκροταφεία της, που σκιαγραφούν τη ζωή στο νησί από τον 8ο αι. π.Χ. έως τον 5ο/6ο αι. μ.Χ. Την εικόνα συμπληρώνουν αγάλματα, αρχιτεκτονικά μέλη, σαρκοφάγοι, επιτύμβιες στήλες, επιγραφές και άλλα εκθέματα στο προστώο και την αυλή.

Αξιόλογη θέση μεταξύ των εκθεμάτων κατέχουν οι επιγραφές. Χαραγμένες σε στήλες και βάθρα αγαλμάτων δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για το πολίτευμα της Μήλου, για επιφανείς πολίτες και απλούς κατοίκους, για ναούς και λατρείες, για κτήρια της πόλης, για γλύπτες αγαλμάτων που την κοσμούσαν και για αυτούς που τα ανέθεσαν. Προέρχονται σχεδόν στο σύνολό τους από παραδόσεις και περισυλλογές και αποτελούν τμήμα των πολυάριθμων επιγραφών της Μήλου που καταγράφηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα, πολλές από τις οποίες βρίσκονται ακόμη εντοιχισμένες σε σπίτια της Πλάκας και της Τρυπητής.

Μήλος

Και οι σύνεδροι των Μηλίων αποκρίθηκαν:

«Δεν κατηγορούμε βέβαια την ιδέα πως είναι σωστό να διαφωτίζουμε ο ένας τον άλλον με την ησυχία μας. Αλλά η απειλή του πολέμου, που είναι κι όλας μπροστά μας, κι όχι μελλοντική, φαίνεται κάπως διαφορετική απ' αυτή τη μέθοδο. Γιατί βλέπομε πως εσείς οι ίδιοι έρχεστε τώρα να κρίνετε τα όσα θα πούμε, και πως στο τέλος, όπως είναι επόμενο, αν και θα 'χομε νικήσει κατά το δίκαιο, κ' εξ αιτίας αυτού δεν υποχωρήσομε, θα μας κάνετε πόλεμο, κι αν πάλι πειστούμε, θα μας φέρετε την υποδούλωση».

Θουκυδίδου 5.86.1
(Μετάφραση: Ε. Λαμπρίδη)

Πρώτος οικιστής, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν ο Μήλος που έδωσε το όνομά του στο νησί. Ο Μήλος εισήγαγε τη λατρεία της θεάς Αφροδίτης και δίδαξε στους ανθρώπους το κούρεμα των προβάτων και τη δημιουργία ενδυμάτων από το μαλλί τους.

Το νησί είναι ηφαιστιογενές, πλούσιο σε κοιτάσματα όπως ο καολίνης, ο γύψος, ο μπετονίτης, ο **οψιανός**. Ο ορυκτός πλούτος αλλά και η γεωμορφολογία του με το μεγάλο προστατευμένο όρμο του Αδάμαντα, έφεραν τη Μήλο στο προσκήνιο ήδη από την 11η χιλιετία π.Χ. ιδιαίτερα εξαιτίας της διακίνησης οψιανού στην Ηπειρωτική Ελλάδα και το Αιγαίο.

Η Μήλος έχει τεκμηριωμένες οικιστικές εγκαταστάσεις από τη Τελική Νεολιθική περίοδο. Κατά τη διάρκεια της Εποχής του Χαλκού (3η και 2η χιλιετία π.Χ.), η Μήλος εξελίχθηκε σε σημαντικό κέντρο του προϊστορικού Αιγαίου. Σημαντικός οικισμός υπήρξε η Φυλακωπή, με διαδοχική κατοίκηση έως το 1090 π.Χ. περίπου.

Δωριείς άποικοι ίδρυσαν πόλη στο Κλήμα κάτω από τη σημερινή Πλάκα και την Τρυπητή. Τα πρωιμότερα ευρήματα από την αρχαία πόλη ανάγονται στον 9ο αι. π.Χ. Κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ. γνωρίζουν μεγάλη άνθιση η μικροτεχνία και η κεραμική παραγωγή.

Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου (τέλη 5ου αι. π.Χ.) μετά την άρνηση των Μηλίων να συμμετάσχουν στην **Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία** το νησί καταστράφηκε ολοκληρωτικά από τους Αθηναίους.

Στο πέρασμα των αιώνων το νησί αναγεννήθηκε, η πόλη ανοικοδομήθηκε και γνώρισε μεγάλη οικονομική ευμάρεια έως τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους.

Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία (5ος αι. π.Χ.)

Η Α΄ Αθηναϊκή ή Δελιακή Συμμαχία ιδρύθηκε με πρωτοβουλία των Αθηναίων το 478/7 π.Χ. με σκοπό την προστασία των Ελληνικών πόλεων και την συνέχιση του πολέμου εναντίον των Περσών.

Οψιανός

Είναι σπάνιο ηφαιστιογενές υαλώδες πέτρωμα κατάλληλο για την κατασκευή εργαλείων και όπλων. Ο μπλιακός οψιανός είναι ημιδιαφανής με σιλιπνό μαύρο χρώμα και εξαιρετικής ποιότητας.

Μορφές που συνδέθηκαν με τη Μήλο παρουσιάζουν επιγραφές από το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Πλάκα!

Ας τις γνωρίσουμε!

Ο Κούρος της Μήλου

Με έφτιαξε γύρω στα 550 π.Χ. ένας κυκλαδίτης καλλιτέχνης. Κάποτε στεκόμουν πάνω στον τάφο ενός νέου άνδρα, πανύψηλος, γυμνός, γελαστός, με τα μαλλιά να πέφτουν πίσω, στη ράχη. Με ανακάλυψαν μετά από πολλούς αιώνες, το 1891 και με μετέφεραν στην Αθήνα. Από τότε αποτελώ ένα από τα θαυμαστά εκθέματα της συλλογής των γλυπτών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Μαζί θα δούμε μια επιγραφή γραμμένη σε μπλιακό αλφάβητο. Το αλφάβητο αυτό αποτελεί μια από τις παλαιότερες μορφές του ελληνικού αλφαβήτου, ακολουθεί τη δωρική διάλεκτο και το χρησιμοποιούσαν στη Μήλο μέχρι περίπου το 416 π.Χ.

Θουκυδίδης, ιστορικός

Πατέρας μου ήταν ο Όλορος, από τον δήμο του Αλίμου στα νότια της Αθήνας. Υπήρξα ένας από τους διάσημους ιστορικούς της αρχαιότητας. Έγινα γνωστός από το έργο μου «Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου». Αφηγήθηκα τα γεγονότα του μακροχρόνιου αυτού αιματηρού πολέμου όπως διαδραματίστηκαν από το 431 έως το 411 π.Χ., ανάμεσα σε δυο σπουδαίες ελληνικές πόλεις, την Αθήνα και τη Σπάρτη (431 - 404 π.Χ.). Παρόλο που έζησα μέχρι το τέλος του πολέμου, δεν πρόλαβα να ολοκληρώσω τη συγγραφή του. Πρόλαβα όμως να καταγράψω τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν εδώ, στο νησί της Μήλου, το 416 π.Χ. και να αφηγηθώ κατά λέξη τον διάλογο ανάμεσα στους πρέσβεις των Αθηναίων και τους Μήλιους που με γενναιότητα αρνήθηκαν να ενταχθούν στην Αθηναϊκή Συμμαχία και επέλεξαν να μείνουν ανεξάρτητοι και ουδέτεροι. Η απόφαση τους αυτή είχε, όπως γνωρίζετε, ανυπολόγιστες συνέπειες για το νησί που καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Αθηναίους. Θα σας παρουσιάσω μια επιγραφή που μιλάει για μια γυναίκα της Μήλου που έζησε τον 5ο αι. π.Χ.

Διόνυσος

Είμαι γιος του Δία και της Σεμέλης. Οι άνθρωποι με λάτρευαν σαν τον θεό του κρασιού και του γλεντιού, επειδή τους δίδαξα την καλλιέργεια της αμπέλου. Είμαι όμως και ο θεός του θεάτρου αφού το αρχαίο δράμα έχει τις ρίζες του στις γιορτές και τα πανηγύρια που γίνονταν προς τιμήν μου. Και ήταν πολλά αυτά!

Εδώ στη Μήλο υπήρχε ένα ιερό αφιερωμένο σε μένα στη δυτική πλαγιά της αρχαίας πόλης, στην περιοχή Τραμυθιά.

Στο ιερό αυτό υπήρχε μια μεγάλη αίθουσα με κιονοστοιχία και ψηφιδωτό διακοσμημένο με αμπελόφυλλα, πουλιά, ένα ζαρκάδι, τη θάλασσα γεμάτη με ψάρια και έναν ψαρά.

Αυτή ήταν η λεγόμενη «Αίθουσα των Μυστών», δηλαδή ο χώρος όπου τελούσαν τις ιεροτελεστίες τους οι πιστοί μου.

Εκεί αποκαλύφθηκε και η ερμαϊκή μαρμαρίνη στήλη που παριστάνει έναν άντρα, ο οποίος φορά πάνω από τον χιτώνα του το δέρμα ενός πάνθηρα. Μπορείς να την βρεις μέσα στο μουσείο;

Αφροδίτη της Μήλου

Είμαι η θεά της ομορφιάς, που σήμερα βρίσκομαι ξενιτεμένη στο Μουσείο του Λούβρου και με βλέπουν καθημερινά χιλιάδες άνθρωποι από όλο τον κόσμο. Κάποτε, γύρω στα τέλη του 2ου αι. π.Χ. στόλιζα το Γυμνάσιο της αρχαίας Μήλου.

Μετά την καταστροφή της πόλης τα ίχνη μου χάθηκαν. Στις 8 Ιουλίου 1820 είδα και πάλι το φως του ήλιου, όταν ένας γεωργός, ο Γιώργος Κεντρωτάς, με ανακάλυψε σκάβοντας στην περιοχή «Μαύρος Τοίχος». Εκεί σώζεται ακόμα ένα μέρος από το τείχος της αρχαίας πόλης.

Μαζί θα διαβάσουμε δύο τιμητικές επιγραφές.

**Οι επιγραφές που έχουν επιλεγεί για τις ασκήσεις, βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους του Μουσείου. Για να τις εντοπίσετε, δείτε την κάτοψη που βρίσκεται στην εσωτερική σελίδα του οπισθοφύλλου.*

Χρονολόγιο

Γεωμετρική Εποχή
(11ος αι. π.Χ. - 8ος αι. π.Χ.)

1000 π.Χ. Δωριείς ιδρύουν πόλη στο Κλήμα.

Αρχαϊκή Εποχή
(700 - 480 π.Χ.)

Τέλη 6ου αιώνα π.Χ. Η Μήλος κόβει το δικό της νόμισμα πάνω στο οποίο εικονίζεται ένα μήλο, που παραπέμπει στο όνομα της πόλης.

Κλασική Εποχή
(480 - 323 π.Χ.)

480-479 π.Χ. Οι Μήλιοι αρνούνται «γη και ύδωρ» και πολεμούν με τους άλλους Έλληνες εναντίον των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας και τη μάχη των Πλαταιών.

426 π.Χ. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, οι Αθηναίοι στέλνουν στόλο με στρατηγό τον Νικία, για να επιβάλουν στη Μήλο την προσχώρησή της στην Αθηναϊκή Συμμαχία και πολιορκούν το νησί. Οι Μήλιοι αντιμετωπίζουν με επιτυχία την πολιορκία.

416 π.Χ. Οι Μήλιοι αρνούνται εκ νέου τη συμμετοχή τους στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Ο ιστορικός Θουκυδίδης περιγράφει τον διάλογο μεταξύ των Μηλίων και των πρέσβων της Αθήνας.

415 π.Χ. Η πόλη πολιορκείται από τους Αθηναίους. Οι άνδρες σφαγιάζονται ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά πωλούνται σκλάβοι. Το νησί παραχωρείται σε 500 Αθηναίους αποίκους.

405 π.Χ. Στο τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου, μετά την οριστική νίκη των Σπαρτιατών στους Αιγός Ποταμούς, οι επιζώντες της Μήλου επαναπατρίζονται στο νησί από τον Λύσανδρο, ενώ οι Αθηναίοι κληρούχοι διώκονται.

338/7 π.Χ. Η Μήλος συμμετέχει με την Κίμωλο στο **Συνέδριο της Κορίνθου** και περνάει στη σφαίρα επιρροής των Μακεδόνων.

Ελληνιστική Εποχή
(323 - 31 π.Χ.)

308 π.Χ. Η Μήλος πιθανόν βρίσκεται υπό τον έλεγχο των Πτολεμαίων.

88/7 π.Χ. Α΄ Μιθριδατικός πόλεμος. Ο Αρχέλαος, στρατηγός του βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη, υποδουλώνει τις Κυκλάδες.

83 π.Χ. Οι Ρωμαίοι απελευθερώνουν τις Κυκλάδες. Στη διάρκεια του 1ου αι. π.Χ. στη Μήλο εγκαθίστανται οικογένειες Ρωμαίων. Ορισμένοι από αυτούς ασχολούνται με την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου του νησιού.

Ρωμαϊκοί Χρόνοι
(31 π.Χ. - 324 μ.Χ.)

1ος αι. π.Χ. Οικοδομείται το θέατρο της Μήλου στην ανατολική πλευρά της πόλης επάνω από το αρχαίο λιμάνι, στο σημερινό Κλήμα.

1ος αι. μ.Χ. Οι κάτοικοι της Μήλου ασπάζονται τον χριστιανισμό. Τότε κατασκευάζονται οι κατακόμβες, το υπόγειο κοινοτικό νεκροταφείο των πρώτων χριστιανικών αιώνων της αρχαίας πόλης.

Βυζαντινοί Χρόνοι
(324 - 1453 μ.Χ.)

500 μ.Χ. Η Μήλος εντάσσεται στο **θέμα** του Αιγαίου Πελάγους με έδρα τη Ρόδο.

Συνέδριο της Κορίνθου

Η ένωση των ελληνικών πόλεων-κρατών που δημιουργήθηκε από τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄ μετά τη νίκη του στη μάχη της Χαιρώνειας.

Μιθριδατικοί πόλεμοι

Πολεμικές συγκρούσεις ανάμεσα στη Ρώμη και τον βασιλιά του Ελληνιστικού βασιλείου του Εύξεινου Πόντου, τον Μιθριδάτη Στ΄ τον Ευπάτορα (88 - 63 π.Χ.).

Θέματα

Διοικητικές περιφέρειες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Το αλφάβητο της Μήλου

Το μπλιακό αλφάβητο των αρχαϊκών χρόνων είναι δωρικό αλφάβητο. Έχει 21 γράμματα και αποτελεί μια από τις παλαιότερες μορφές του ελληνικού αλφαβήτου, μαζί με το κρητικό και το θηραϊκό.

Τα πρώτα επιγραφικά τεκμήρια χρονολογούνται στο τέλος του 6ου αι. π.Χ. Το μπλιακό αλφάβητο χρησιμοποιήθηκε έως τα τέλη του 5ου αι. π.Χ., όταν η Μήλος καταστράφηκε από τους Αθηναίους.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
													ΚΜΝ	Σ								

Παρατήρησε τον τρόπο που αποδίδονται οι φθόγγοι και σύγκρινέ τους με το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα. Στη συνέχεια, προσπάθησε να γράψεις σε μπλιακό αλφάβητο το όνομά σου.

Η επιγραφή γραμμένη στο αλφάβητο της Μήλου, είναι χαραγμένη στο χείσο κάποιου μεγάλου μνημείου που αφιέρωσε ένας κάτοικος της Μήλου στα τέλη του 6ου αιώνα π.Χ.
Δεν γνωρίζουμε την αρχική θέση στην οποία βρισκόταν το μνημείο αυτό, όμως το θραύσμα με την επιγραφή φαίνεται ότι μεταφέρθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο μπροστά στην εκκλησία της Παναχιάς της Πορτιανής στη Ζεφυρία.

Προσπάθησε να αντιγράψεις την επιγραφή.

Ποιος αφιερώνει το μνημείο;

Τρία γράμματα είναι γραμμένα με διαφορετικό τρόπο από εκείνον που τα γράφουμε σήμερα. Ποια είναι;

Η λίθινη αυτή στήλη είναι επιτύμβια και θα ήταν τοποθετημένη πάνω στον τάφο μιας γυναίκας. Προέρχεται από το νεκροταφείο της αρχαίας πόλης της Μήλου. Πάνω στη στήλη αναγράφεται το όνομα της νεκρής και το όνομα του πατέρα της.

Προσπάθησε να αντιγράψεις την επιγραφή.

Ποιο είναι το όνομα της γυναίκας;

Ποιο είναι το όνομα του πατέρα της;

Αυτή είναι μια ερμαϊκή στήλη.
 Οι Ερμαί, όπως ήταν η αρχαία ελληνική τους ονομασία, ήταν λίθινες τετράπλευρες ορθογώνιες στήλες που συνήθως στην κορυφή τους έφεραν την προτομή ή και τον κορμό ανδρικής μορφής. Χρησιμοποιούνταν σαν οδοδείκτες, ή σηματοδοτούσαν τα όρια των περιουσιών ή ήταν αφιερώματα.
 Το όνομά τους πήραν από τον θεό Ερμή, με τη λατρεία του οποίου ήταν αρχικά συνδεδεμένες.
 Ελάτε να διαβάσουμε μαζί την επιγραφή για να ανακαλύψουμε ποιος ήταν ο εικονιζόμενος άνδρας, ποια ήταν η ιδιότητά του και ποιοι ήταν εκείνοι που αφιέρωσαν την ερμαϊκή στήλη στην «αίθουσα των Μυστών», στο ιερό του θεού Διονύσου.

Οι θιασώτες του Διονύσου

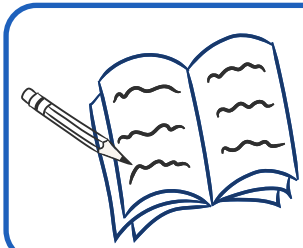

Στο πάνω μέρος της στήλης απεικονίζεται ένας γενειοφόρος άνδρας, στεφανωμένος με στεφάνι από φύλλα κισσού και ζωσμένος με δορά (δέρμα) πάνθηρα. Η βάση της στολίζεται από φύλλα άκανθας.

Ποιο είναι το όνομα του τιμώμενου άνδρα;

Ποια ήταν η ιδιότητά του;

Ποιοι αφιέρωσαν την ερμαϊκή στήλη;

Συζητήστε στην τάξη για εορτές της αρχαιότητας που περιελάμβαναν Μυστήρια (π.χ. Ελευσίνα, Ορφικά, Καβείρια).

Μύστης
 Αυτός που μυήθηκε στη λατρεία και συμμετέχει σε μυστηριακές τελετές προσιτές σε λίγους.
 Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «Μύω» που σημαίνει κλείνω.

i Ο Ιεροφάντης ήταν ανώτατος θρησκευτικός άρχοντας. Στις μυστηριακές τελετές ήταν αυτός που έδειχνε τα «ιερά» των Μυστηρίων στους μύστες.

Η επιγραφή βρέθηκε στην περιοχή του θεάτρου της αρχαίας Μήλου. Έχει χαραχθεί σε μια μαρμάρινη βάση, πάνω στην οποία κάποτε στεκόταν η προσωποποίηση της πόλης της Ρώμης και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το άγαλμα, όπως μας πληροφορεί η επιγραφή, ήταν φτιαγμένο από χαλκό και το αφιέρωσε ο δήμος της Μήλου, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο την ευγνωμοσύνη της προς τη ρωμαϊκή σύγκλητο για τις ευεργεσίες προς το νησί. Στο κάτω μέρος της επιγραφής αναγράφεται και το όνομα του γλύπτη που φιλοτέχνησε το άγαλμα.

4

Προσπαθήστε να διαβάσετε με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού σας την επιγραφή. Μπορείτε να ανακαλύψετε τις λέξεις που περιγράφουν πώς ήταν φτιαγμένο το άγαλμα της Ρώμης;

Προσπάθησε να χωρίσεις τις λέξεις και στη συνέχεια αντίγραψε το απόσπασμα αυτό από την επιγραφή, αντικαθιστώντας το **A** με **H**:

Ο ΔΗΜΟΣΟΜΑΛΙΩΝΕΤΙΜΑΣΕΝ
ΤΑΝΡΩΜΑΝ.....

Ποιο είναι το όνομα του γλύπτη και ποιο το πατρώνυμό του;

πάνω στη βάση ήταν τοποθετημένος ο αδριάντας του Τιβέριου Κλαυδίου Φροντωνιανού, ενός επιφανούς πολίτη όχι μόνο της Μήλου αλλά και της επαρχίας της Ασίας. Έζησε στη ρωμαϊκή εποχή, γύρω στα τέλη του 2ου ή στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ.

Η επιγραφή μας πληροφορεί ότι το άγαλμα το αφιέρωσε η πόλη της Μήλου στον Φροντωνιανό, ο οποίος χαρακτηρίζεται μεταξύ άλλων «οικιστής» και «πατέρας».

Μαθαίνουμε επίσης για τη σταδιοδρομία του· είχε αναλάβει τρία στρατιωτικά αξιώματα καθώς και τα αξιώματα του «Ασιάρχου» και του «λοχιστού» (αυτοκρατορικού επιτρόπου των οικονομικών διαφόρων πόλεων της αυτοκρατορίας) και διακρίθηκε για την παιδεία του.

Σύμφωνα με την επιγραφή, ο πλούσιος πολίτης Φροντωνιανός δώρισε στην πατρίδα του ετήσιο εισόδημα 25.000 δηναρίων. Δεν αναφέρεται όμως για ποιόν σκοπό.

Ένας επιφανής πολίτης της Μήλου

5

Η βάση με την επιγραφή βρέθηκε στο Κλήμα, το λιμάνι της αρχαίας Μήλου, στο ίδιο μέρος όπου αποκαλύφθηκε και το άγαλμα του Ποσειδώνα, το οποίο σήμερα κοσμεί το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Προσπάθησε να ανακαλύψεις πάνω στην επιγραφή το όνομα του τιμώμενου προσώπου.

Παρατήρησε τα γράμματα της επιγραφής και σύγκρινέ τα με τα γράμματα των επιγραφών στις σελίδες 10 και 11 του εντύπου.

Στο πάνω μέρος της ενεπίγραφης βάσης υπάρχει μια ευχή. Αντίγραφέ την εδώ.

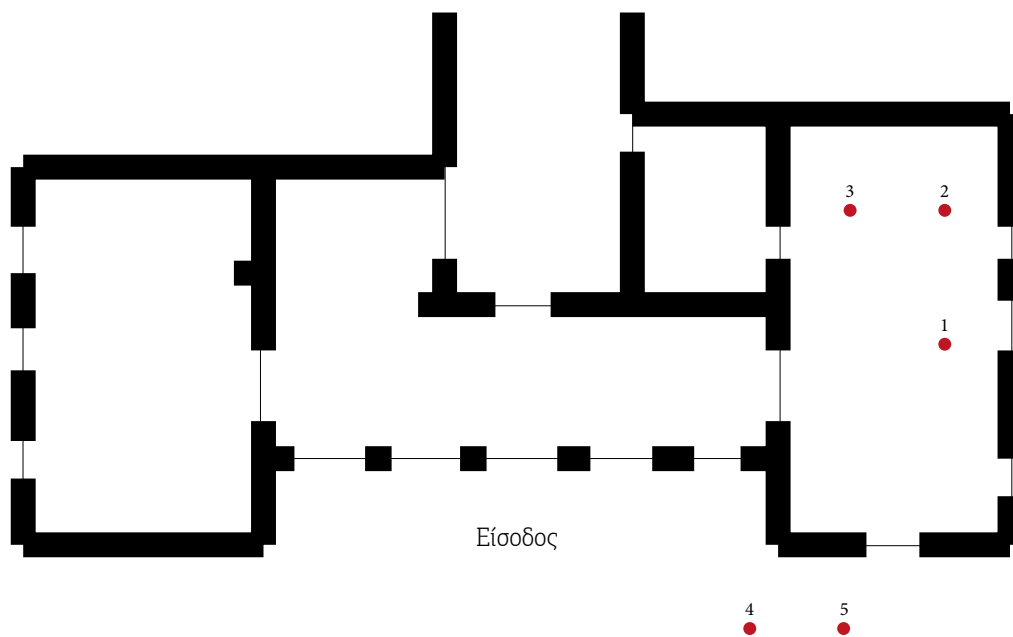
Αρ. ευρ. στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μήλου	Μεταγραφή αρχαίου κειμένου	Απόδοση στη νέα Ελληνική (Ε. Ζαββού)
1 MM A113 Τέλη 6ου αι. π.Χ.	Φείδον ἀνέθηκεν Ἄ[- - -]	Ο Φείδων αφιέρωσε στον/στην Α- - (το όνομα του θεού δεν σώζεται)
2 MM A106 480 – 416 π.Χ.	Ἐμπεδοκλᾶρος.	Εμπεδώ (κόρη του) Ευκλάρου
3 MM A 12 (IG XII 3, 1125) 2ος αι. μ.Χ.	Μ(ἄρκον) Μάριον Τρόφιμον τὸν ἱεροφάντην οἱ μύσται.	Τον Μάρκο Μάριο Τρόφιμο, τον ιεροφάντη (έστησαν) οι μύστες (του Διονύσου).
4 MM A125 (IG XII 3, 1097) Μέσα 2ου αι. π.Χ.	ὁ δᾶμος ὁ Μαλίων ἐτίμασεν τὰν Ῥώμαν εἰκόνι χαλκῆαι καὶ στεφάνωι χρυσέωι ἀρετᾶς ἔνεκεν καὶ εὐεργεσίας τᾶς εἰς αὐτόν. Πολιάνθης Σωκράτους ἐποίησε.	Ο Δήμος των Μηλίων τίμησε τη (θεά) Ρώμη με χάλκινη εικόνα (δηλαδή άγαλμα) και χρυσό στεφάνι εξ αιτίας της αρετής και της ευεργεσίας της προς αυτόν. Ο Πολιάνθης (γιος) του Σωκράτους φιλοτέχνησε (την εικόνα).
5 MM A 92 (IG XII 3, 1119) Τέλος 2ου - αρχές 3ου αι. μ.Χ.	ἀγαθῆ τύχη. Τι(βέριον) Κλα(ύδιον) Φροντωνιανὸν τὰς γ' στρατείας ἐπιφανῶς στρατευσάμενον, β' τῆς Ἀσίας ἀρχιερασάμενον καὶ ἀγωνοθετήσαντα καὶ πόλεων ἐπιφανεῖστών λογιστείας εὐράμενον καὶ εὐσεβῆ ρήτορα ἢ λαμπροτάτη Μηλίων πόλις τὸν οἰκιστὴν καὶ πατέρα, παρὰ τῆ ἑστίᾳ τὸν ἐστιοῦχον, τοῦ πρώτου ἄρχοντος ♡ Πο(πλίου) ♡ Αἰλίου Λειοῦιου Φλαουιανοῦ Μηνογένους ἀρχιερέως καὶ κίερέως ἐπιμελησαμένου καὶ τούτου τοῦ ἀνδριάντος ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Φροντωνιανὸς ἐδωρήσατο δύο ἡμισυ μυριάδων προσόδου κατ' ἔτος, κατὰ τὰ ἐψηφισμένα ἐστήσατο.	Με τη βοήθεια της αγαθής Τύχης, τον Τιβέριο Κλαύδιο Φροντωνιανό, που ολοκλήρωσε με επιτυχία τρία στρατιωτικά αξιώματα και έγινε δύο φορές αρχιερέας στο Κοινό (την συνέλευση των πόλεων) (της επαρχίας) της Ασίας και αγωνοθέτης, και λογιστής (δηλαδή επίτροπος των οικονομικών) των πιο σημαντικών πόλεων, και (ο οποίος) ήταν ευσεβής ρήτορας (δηλαδή διακρίθηκε για την παιδεία του), η λαμπρότατη πόλη των Μηλίων έστησε σύμφωνα με τις αποφάσεις της πόλης (κατά τὰ ἐψηφισμένα ἐστήσατο) τον οικιστή (δηλαδή ιδρυτή) και πατέρα και προστάτη της ιερής εστίας (της πόλης) δια του Πόπλιου Αἰλίου Λειοῦιου Φλαουιανού Μηνογένους (που ήταν) ο πρώτος άρχων (δηλαδή ο προεδρεύων του σώματος των αρχόντων της Μήλου) και αρχιερέας (της λατρείας του αυτοκράτορα) και ιερέας και ο οποίος επιμελήθηκε και αυτόν τον αδριάντα, (επειδή) ο ίδιος ο Φροντωνιανός δώρισε (στην πόλη) ετήσιο εισόδημα 25 χιλιάδων δηναρίων.

*Τα γράμματα που βρίσκονται σε αγκύλες [-] δεν σώζονται αλλά συμπληρώνονται.

Σημειώσεις

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Γενική βιβλιογραφία

Ζαφειροπούλου Φ., *Αριστουργήματα αρχαίας ελληνικής γλυπτικής*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2005.

Κριτζάς Χ. & ά., *Η Ελληνική Γραφή*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων - Επιγραφικό Μουσείο, Αθήνα, 2002.

Guarducci M., *Η ελληνική επιγραφική: Από τις απαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008.

Jeffery L.H., *The Local Scripts of Archaic Greece: A Study of the Origin of the Greek Alphabet and its Development from the Eighth to the Fifth Centuries B.C.*, Oxford Monographs on Classical Archaeology, Clarendon Press Publication, Oxford, 1990.

Ειδική βιβλιογραφία για την Μήλο

Γερούση Ε., *Μήλος: Τα χριστιανικά μνημεία του νησιού*, Υπουργείο Πολιτισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα, 1999.

Κοντολέων Μ. Ν., *Αρχαϊκά γλυπτά της Μήλου*, Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών 1957-1958, 233.

Κωνσταντινίδης Π., *Ελληνιστική και ρωμαϊκή γλυπτική από τη Μήλο*, Αθήνα 2016, 36-37, σμ. 120, με προηγούμενη βιβλιογραφία.

Νίγδελης Π., *Πολίτευμα και κοινωνία των πόλεων των Κυκλάδων κατά την ελληνιστική και αυτοκρατορική εποχή*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη, 1990.

Τριάντη Ι., «Ελληνιστικά αγάλματα της Μήλου» στο Ο. Palagia – W. Coulson (επιμ.), *Regional Schools in Hellenistic Sculpture. Proceedings of an international conference held at the American School of Classical Studies at Athens, March 15-17, 1996*, Oxford 1998, 167.

Τριάντη Ι., Μήλος. Στο *Αρχαιολογία: Νησιά του Αιγαίου*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2005, 306-311.

Inscriptiones Graecae (IG) τόμος XII, 3.

Mendonis L. & Zoumbaki S., *Roman names in the Cyclades: Part I*, Μελετήματα 56, Κέντρο Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας – Εθνικόν Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, 2008.

Renfrew C. & Wagstaff M. (επιμ.), 1982. *An Island Polity. The Archaeology of Exploitation in Melos*, Cambridge

Ιστότοποι

Επιγραφικό Μουσείο. Διαθέσιμο από: <https://epigraphicmuseum.gr/>

ΘΕΤΙΜΑ. Αρχαίες Ελληνικές Διάλεκτοι. <https://ancdialects.greek-language.gr/>

Ματθαίου Α., *Ανθολογία Επιγραφών: Όψεις του δημοσίου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*. Στο *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα*. Διαθέσιμο από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/inscriptions/index.html

***Inscriptiones Graecae (IG):** Συλλογή, έκδοση και σύντομος σχολιασμός όλων των αρχαίων ελληνικών επιγραφών του Ευρωπαϊκού χώρου. Η ταξινόμησή τους γίνεται ανά είδος και γεωγραφικές περιοχές (IG I-III Αθήνα και Αττική. IG IV-VI Πελοπόννησος. IG VII-IX Κεντρική Ελλάδα. IG X Βόρεια Ελλάδα, Θράκη, Σκυθία. IG XI-XII Νησιά Αιγαίου. IG XIII Κρήτη. IG XIV Ιταλία και Σικελία. IG XV Κύπρος). Την γενική σύνταξη και εποπτεία των τευχών έχει η Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, αλλά εργάζονται για αυτά πολλοί ξένοι και Έλληνες επιστήμονες. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί περισσότερα από 50 τεύχη, μερικά από τα οποία είναι αναθεωρημένες επανεκδόσεις.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΓΡΑΦΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ
ΘΕΣΜΟ
ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

